אנגעפירט פון׳ם לערער פארבאנד פון די אידישע וועלטלאכע שולן אין וויניפעג

י. ל. פריץ

אין היינטיקן חודש פאלט אויס דער זעכצנטער יאָרצייט נאָכ׳ן טויט פון אונזער גרויסן דיכטער י. ל. פרץ. מיט זעכצן יאָר צוריק, אין יאָר 1915, אין דער צייט פון דער גרויסער, ברידער־מערדערלאכער מלחמה, האָט דער טויט געטראָפן פרצ׳ן ביים שרייבן א קינדער־ליד פאר די אידישע שולן.

ווער פון די קינדער ווייסט ניט דעם נאָמען פון י. ל. פרץ? שוין אין קינדער־גאָרטן האָבן די קינדער זיינע לידער געזונגען: "יאנקעלע וויל א יעגער זיין", "ברויטעלע", "טאַנץ, מיידעלע טאַנץ". די טעקסט ביכער פון שול זיינען פול מיט זיינע דערציילונגען און לידער. פרצ׳ס מעשיות ווערן געלייענען און דערציילט סיי אין די איינגערע, סיי אין די עלטערע קלאסן. פון זייגע ווערק לערנען זיך אונזערע קינדער צו דערקענען דאָס אידישע לעבן. דעם אידישן כאראקטער, די אידישע שפראך און סטיל. זיינע ווערק פלאנצן איין אין די הערצער פון אונזער יונגן דור ליבע צום אונטערדריקטן, מיטגעפיל מיט זיין קאמף.

העכער 25 יאָר האָט פרץ געדינט דער אידישער ליטעראטור. ער האָט די אידישע ליטעראטור געטראָפן נאָך אן ארימע, ניט גענוג אנטוויקלטע. האָט ער זיך. מיט׳ן גאנצן ברען פון זיין נשמה געגומען זוכן פאר איר נייע מעמעס. שאפן נייע פארמען. אליין א מענש מיט גרויסע און טיפע איבערלעבעניש האָט פרץ אזא מין מענש אריינגעפירט אין אונזער ליטעראטור, האָט אים באזונגען און דערהויבן.

פרץ האָט ניט נאָר פלייסיק געארבעט איבער זיינע אייגענע טעמעס און ווערק, נאָר האָט זיך אויך אָפּגעגעבן מיט די שאפונגען פון אנדערע אידישע שרייבער אין זיין צייט. צו פרצ׳ן פלעגן קומען אלע די, וואָס האָבן דערפילט אין זיך א דראנג צו שרייבן, אלע יונגע אָנפאנגער; מ׳איז געקומען צו אים ווי צו אן עלטערן חבר, ווי צו א מענש מיט א טיפן בליק אויף לי־טעראטור, מ׳איז געקומען נאָך אן עצה, נאָך אביסעלע מוט ארויסצוגיין פאר דער וועלט אלס שרייבער.

שלום אש און א. רייזין, נאָמבערג און ווייסנבערג, אלע, אלע דאָ־מאָלסדיקע אָנפאנגער זיינען אריינגעפירט געווארן אין דער אידישער לי־טעראטור דורך פרצ׳ן. ער האָט זיי געלערנט מאכן די ערשטע טריט און זיי אָפּגעהיטן ווי א געטרייע מאמע, ביז זיי זיינען אביסעלע אונטערגעוואקסן און זיך געקאָנט שטעלן אויף די אייגענע פיס . . .

פרצ׳ס נאָמען איז פאראייביקט געווארן אין אידישן לעבן ניט נאָר צוליב זיינע קינסטלערישע ווערק, נאָר אויך צוליב זיין טיפער און שיינער ליבע צו די ארבעטנדיקע אידישע מאסן. אליין אן אָנגעשטעלטער, אן אר־בעטער זיין נאנצן לעבן כמעט. האָט ער זיך אָנגעזעען מיט אָן א שיער נויט און פיין פון דעם שאפנדיקן אידישן מענש. ער האָט געזעען הונגעריקע אר־בעטער־קינדער אין די אָרימע גאסן פון ווארשע, ער האָט געזעען נאסע קעלער־וואוינונגען אין וועלכע עס מאמערן זיך אָפּ זייער נאנצן לעבן. די "באנשטע שווייגס", ער האָט געזעען, אז די אידישע ארבעטנדיקע מאסן זיינען אָפּגעשטאנען אין בילדונג און ווייסן ניט זייער אייגענעם ווערט און כח. איז פרץ געווארן אן אפטער איינגייער אין די קרייזן פון אידישע אר־בעטער. געקומען צו זייערע פארזאמלונגען, געלייענט פאר זיי זיינע ווערק, געשריבן פאר זיי פאָפּולערע וויסנשאפטלאכע ארטיקלען און ביכעלאך, און גערופן זיי און געזעוקט צו א שענערן לעבן. פאר זיי און צוליב זיי האָט פרץ געשילדערט די וואונדערלאכע פאנטאזיעס וועגן "ערגעץ־לאנד". פאר זיי, פאר די דערשלאָגענע און מוטלאָזע, האָט פרץ דערציילט וועגן דעם וואָס קומט צום "פאקיר" און ביינקט נאָך א צייט וועגן מענשן וועלן זיך שוין מער ניט בוקן איינער פאר׳ן אנדערן, וועגן מענשן וועלן האָבן הארטע רוקן־ביי־נער . . . ער האָט באמת געגלויבט, אז אָט־אָט און עס וועלן אָנהויבן געבוירן ווערן נייע, שענערע און בעסערע מענשן, מענשן מיט שענערע פארלאנגען, מענשן מיט פליגל . . .

שטענדיק פארנומען. סיי מיט זיין ארבעט, סיי מיט זיינע פאָעטישע פאנטאזיעס, האָט פרץ פונדעסטוועגן געפונען צייט צו ארגאניזירן אידישע ביבליאָטעקן, צו קלייבן געלט אויף צו גרינדן אידישע טעאטערן און אנצו־פירן א קאמף פאר דער אידישער שפראך. פרץ האָט געזען, אז די אידישע שפראך ווערט פארפאלגט פון דער מלוכה. ער האָט געזען, אז צווישן די אידן גופא זיינען פאראן אזעלכע, וואָס רופן דאָס פאָלק זיך אָפּצוזאגן פון זיין מאמע־לשון און פארבייטן עס אויף אנדערע שפראכן. און פרץ נעמט זיך אָן פאר אונזער מוטער־שפראך, פאר אונזער אידיש. ער קעמפט פאר אידיש, ער באווייזט, אז אידיש איז די פאלקס־שפראך און דארף ווערן אונ־זער נאציאָנאלע שפראך. ער ווייזט אָן, אז דורך אידיש קען דאָס פאָלק זיך דערהויבן צו א נייער און שיינער קולטור.

נאָר צום סוף פון זיין לעבן איז פרצ׳ן באשערט געווען צו בויען דעם פונדאמענט פון דער נייער אידיש־וועלטלאכער שול אין פוילן. צוזאמען מיט זיין טרייען חבר, יעקב דינעזאָן, האָט ער אויפגעבויט דעם ערשטן אידישן קינדער גארטן אין ווארשע. האָט באזאָרגט די ארימע קינדער מיט עסן און קליידער, האָט געשאפן פאר זיי מעשיות, דערציילונגען און לידער.

היינט, אינ׳ם זעכצנטן יאָרצייט פון דעם גרויסן דיכטער און מענש ווערט אין דער גאנצער וועלט דערמאָנט זיין נאָמען מיט ליבע און יראת־הכבוד. די אידישע ארבעטער פון וואָרשע פאָדערן פון דער שטאָט־רעגירונג, אז די גאס וואו פרץ האָט געוואוינט, זאָל אָנגערופן ווערן "די פרץ־גאס".

די קינדער פון די אידיש־וועלטלאכע שולן וועלן זיך איצט נאָכאמאָל דערמאָנען פרצ׳ס אידעאלן און טרוימען, וועלן זיך דורכנעמען מיט זיין לי־בע און גלויבן אין דער ליכטיקער צוקונפט פון דער וועלט.

ש. ר—ט.

פון וואָך צו וואָך

געסט אין וויניפעג

לעצטנס האָבן מיר דאָ אין וויניפעג גע־האט א גאנצע ריי געסט.

פון ארץ ישראל איז אהער געקומען אָפּ־נעבן א גרוס פונם נייעם אידישן לעבן אין א״י חנה טשיזשיק. זי האָט דאָ פארטראָטן די יוניאָנס אין פאָלעסטינע.

פונ׳ם סאָוועטן פארבאנד איז דאָ געווען; גינא מעדעם, זי איז דאָ געווען אין די איג־טערעסן פון אידישער קאָלאָניזאציע אין סאָוועטן רוסלאנד, "איקאר".

א חוץ די צוויי געסט איז דאָ אויך גע־ווען דער הויפּט סעקרעטאר פון דער אידי־שער ארבעטער פארטיי פון די לינקע (קאָ־מוניסטישע) פועלי ציון, מ. שערמאן. די אלע געסט האָבן געהאלטן פארטראגן אין אינטערעס פון זייער שליחות.

שיר ניט פארגעסן דעם 64טן נאָסט. מער וואָלט מיר ניט געעפלט! דער פערטער נאָסט איז דער פרילינג. ווי נאָר ער האָט זיך באוויזן אויפן שוועל פון אונזער שטע־טעל האָט דער פראָסט זיך אויפגעגעבאָפּט פון זיין דרעמלען פאר׳ן לעצטן חודש און האָט א ברען נעטאָן... האָט אבער ניט גע־קאָנט בייקומען דעם פרילינג, נעמוזט זיך אונטערגעבן א געשלאָגענער. דער ווינטער וועט אבער ניט פארשווינען. ער וויינט: דער פרילינג וועט אוועק, דער זומער און הארבסט וועלן מיד ווערן, די אויגן וועלן זיך ביי זיי אָנהויבן קלעפּן, זיי וועלן זיך ערגעץ צושפארן כאָפּן א דרעמל, און דאָ־מאָלט, — דאָמאָלט וועט ער, דער ווינ־טער, ווידער קומען און וועט א סמאָלע טאָן מיט זיין וויינען פראָסט. ער וועט ניט שענקען . . .

—(::)—

מען בויט שוין הייזער פון גלאָז

מען בויט גרויסע הייזער פון גלאָז אנ־שטאָט פון צינגל און שטיין.

מען מאכט גלעזערנע וועגן, גלעזערנע טרעפּ, גלעזערנע דילן, זאָגן די בויער, אז גלאָז איז שטארקער פון צינגל, אז גלעזערנע וועגן שפאלטן זיך ניט, אז גלאָז איז ריי־נער, ציכטיקער, אז גלאָז לאָזט דורך זון־שטראלן, אז זיי לאָזן ניט דורך קיין טופּל, גערויש, אז די וועגן קאָנען זיין א סך די־נער און זיכערער.

וואָס זאָגט איר צו אזא נייעס?

אין דייטשלאנד זיינען שוין פאראן א סך גרויסע געביידעס געבויט פון גלאָז. אין שיקאגו פלאָנעווען מען צו בויען אזא הויז פון סך הכל איבער 30 שטאָק.

—(::)—

נייער אויסלייג (ספּעלינג)

א ווארט איז ניט קיין טויטע זאך. א ווארט האָט זיך לעבן. אן א ווארט קלעפּן זיך אָן אין משך פון דורות א סך גע־פילן. זייער א סך ווערטער לאָזן זיך ניט איבערזעצן. מחמת ביים איבערזעצן פאר־לירט דאָס ווארט איר אמת׳ע נשמה. יום־טוב איז ניט "האָלידיי" — נשמה איז ניט "סאָול" — אין יום טוב און אין נשמה לעבן עפּעס אזוינס וואָס מען קאָן נאָר פילן.

איז אויב א ווארט לעבן, האָט א נשמה, האָט א גאנצע שפראך זיכער נשמה־לעבן. נו, איז דאָס, וואָס עס לעבט ענדערט זיך, ביים זיך, אנטוויקלט זיך, ווערט עלטער א. א. וו. פון דעם קומט וואָס דאָס פאָלק נעמט אריין אלץ נייע און ווערטער אין שפראך, און פון דעם קומט וואָס פון צייט צו צייט ענדערט מען דעם אויסלייג פון א שפראך, מחמת ווי א לעבעדיק וועזן, בייט זיך פון זיך אליין. נאטירלאָך דאָס ווארט, דאָס אויסערען פונם ווארט א. א. וו. האָט דאָ אויך עפּעס צו זאָגן.

נאָר ניט לאנג האָט מען רעפאָרמירט דעם אויסלייג פון דער רוסישער שפראך, מיט אפּאר חדשים צוריק האָט די טער־קישע שפראך פארביטן אירע אותיות אויף לאטייניש, א באוועגונג פאר אזא רע־פאָרם גייט אָן צווישן די רוסן, יאפּאנעזער, כינעזער און אידן.

דער אידישער וויסנשאפטלאכער אינ־סטיטוט האָט לעצטנס באשלאָסן זיך ענערגיש צו נעמען צום קאמף פאר אן אל־געמיינעם אידישן אויסלייג. ווייסט איר דאָך, אז דער "טאָג" האָט זיין אויסלייג, דער "פאָרווערטס" זיין. דרוקט מען בי־כער אין פארשיידענע אויסלייגאכצן, צו דעם מוז נעמען א סוף. ס׳איז געקומען א צייט מען זאָל איינפירן איין אופן פון אויסלייגן פון אידישע ווערטער איבער נאָר בער וועלט.

אידישער מוזיקער, שאפער פון ארב. רינג הימן, מאיר פאָזנער, געשטאָרבן

אין ניריאָרק איז אין מיטן פעברואר גע־שטאָרבן מאיר פאָזנער, א אידישער מוזי־קער און כאָרדיריגענט. 11 יאָר אן אי־בעריים איז ער געווען דיריגענט פון "אר־בעטער רינג" כאָר, פעטערסאָנער נעוואנג פאראיין, קינדער כאָרן פון די שלום עליכם שולן א. א. וו.

דער פארשטאָרבענער מוזיקער האָט גע־שאפן א סך כאָר־מוזיק, מוזיק פאר פאָלקס־לידער און ארבעטער לידער. ער האָט אויך פארפאסט צוויי אידישע טעקסט־ביכער וועגן מוזיק: "דער עלעמענטארער מוזיק־לערער" און "הארמאָניע".

פאָזנער איז געבוירן געווארן מיט 41 יאָר צוריק אין פּלאָצק. זיין מוזיקאלישע בילדונג האָט ער באקומען אין ענגלאנד, און אין יאָר 1919 איז ער, שוין א צייטי־קער מוזיקער, געקומען קיין אמעריקע.

לידער

דער קליינער פארמער

פון א. פּראָוואָטינער

זעט נאָר קינדער, וואָס פאר א גאָרטן,
ס׳האָט מיין טאטע דאָ פארפלאנצט,
און ווי פרילינג האָט די ביימער —
שוין מיט בלעטלאך באקראנצט.

מיט א סאמעט־גרינעם טעפּער,
האָט דאָס גראָז די ערד פארשפּרייט,
און קאָלירן־רייכע בלומען,
האָט מיין טאטע אויך פארזייט.

און די פיגלען אויף די ביימער —
לוסטיק, פרייליאָך, טאנצן, שפּרינגען!
שיינע, צארטע פרילינגס לידער,
הערט מען זיי נאָר איצטער זינגען.

אויף א זילבער־שפּיגל טייכל,
פליסט ביים גאָרטן דאָרט פארביי,
קאָטשקעס, גענדזלאָך, נאָלדן פישלאך
שווימען, שפּילן דאָרטן פריי.

כשה, יאנקל, ברוך, זרח!
ווארפט אוועק דאָס שטיפן דאָרטן —
לויפט זשע שנעלער, ליבע קינדער,
קומט באוואונדערן מיין גאָרטן.

מירן שפּילן זיך אין פארמערס.
לאָמיר זיינען, לאָמיר פלאנצן;
איך האָב ליב צו זיין א פארמער. —
ווי דאָס לעבן מיינס איינגאנצן . . .

—(::)—

שאראדע נו. 26

דער היפּוך (קענגזאץ) פון ניין.
א וועלט בארימטער רעוואָלוציאָנער.
אן עניפּטישער קעניג.
א אידישער שרייבער וועמעס ערשטער נאָמען איז אברהם.
אן אומגליק.

טרעפט די ווערטער, נעמט אריים איין אות פון יעדן ווארט און די אותיות וועלן צונויפשטעלן דעם נאָמען פון א אידישן שרייבער וועמעס 16טער יאָרצייט אַאלט אויס אין אפריל.

קינדער, שיקט צו די ענטפערס אויף די שאראדעס נו. 25 און 26.

רעטענישן

111. וועלכע משא ווערט שווערער, וואָס מערער מענשן ס׳טראָגן איר?
112. וועלכער איר טראָגט דאָס גרעסטע היטל?
113. אין וועלכן לעכערדיקן זאָק האָלט זיך איין וואסער?
114. וואו איז זייער פינסטער, בעת ס׳איז ליכטיק, ווארים — בעת ס׳איז קאלט, קאלט — בעת ס׳איז ווארים?
115. ווען זיינען קרעפּלאך געשמאק?

די ענטפערס אויף די רעטענישן פון פרייטיק, דעם 27טן מארץ, זיינען:— 99 —ווייל ער קאָן די תורה אויף אויסווייניק; 100 — פאר געלט; 101 — פאר׳ן דאשעק; 102 — א גנב; 103 — א זייגער; 104 — א שטומער; 105 — דער טויט.

קינדער, שיקט צו די ענטפערס אויף די רעטעניש.

—(::)—

ענטפערס פון רעדאקציע

חשוב׳ער פריינט מ. אוכשיקין, אידנ־ברידזש. א דאנק פאר אייער גיבן אונז מוט און נאָכמער פאר אייערע אנווייזונ־גען. מיר וועלן זיך מיט זיי רעכענען. עס פארשטייט זיך אז קיין סך אויסבעסערונ־גען פאר הייניטיקן יאָר וועלן מיר שוין ניט קאָנען מאכן, וועלן מיר עס אבער נעמען אין אכט פאר קומענדיק יאָר.

—(::)—

וויצן

א דריידל

— וואָס זאָל איך טאָן, חיים, כדי איך זאָל ניט זיין קיין נאר?

— קוים ווייסטו, בערל, אז דו ביסט א נאר, ביסטו דאָך נאר א קלוגער.

— פארוואָס זשע האלט מיך א יועלט פאר א נאר, ווי באלד איך בין א קלוגער?

— אווי, האלסט זיך שוין ווידער פאר א קלוגן, ביסטו דאָך טאקע א נאר! . . .

ווען שפּייז זויערט

ארום צוויי שטונדן נאָכן עסן ליידן א סך מענשן פון זויערע מאָגנס. זיי רופן דאָס אומפארדייאונג. דאָס מיינט אז די נערוון פונ׳ם מאָגן זיינען איבער־בערפלום פון זויערקייט. דער מיטל צו קארעגירן דאָס, איז מיט אן אלקאלאי, וואָס נעטראליזירט א סך מאל איר פארנעם אין זויערקייט.

דער ריכטיקער מיטל איז פיליפּס׳ מילק אָף מאָגנעזיא צוגעשריבן פון דאָקטוירים פאר איבער פופציק יאָר אין קארעגירן איבערפלום זויערקייטן. 50 סענטיקע פלעשלאך — אין יעדער דראָג סטאָר. ניט אכטונג אויף דעם נאָמען "פיליפּס" אויפן וואראפּער און פלעשל.

פאר איבער 50 יאָר.

דאָס איז א שנעלע מעטאָדע. רעזולט־טאטן קומען כמעט מאָמענטאל. דאָס איז די אנערקענטע מעטאָדע. איר וועט קיינמאל ניט נוצן קיין אנדערע ווען איר ווייסט.

זייט זיכער צו קויפן עכטע פיליפּס׳ מילק אָף מאָגנעזיא צוגעשריבן פון דאָקטוירים פאר איבער פופציק יאָר אין קארעגירן איבערפלום זויערקייטן. 50 סענטיקע פלעשלאך — אין יעדער דראָג סטאָר. ניט אכטונג אויף דעם נאָמען "פיליפּס" אויפן וואראפּער און פלעשל.

געמאכט אין קאנאדע.

שפּריכווערטער

41. געדענקען איז א ברכה, פארגעסן איז א קללה.
42. תורה איז די בעסטע סחורה.
43. בעסער שפּעטער איידער קיינמאל ניט.
44. א שטעקן האָט צוויי עקן.
45. דער הונט איז ווערט דעם שטעקן.

געזאמלט פון אמאליע יודאוויטש

—(::)—

צרות פון אן אלטן ספר אין ווילנע

פון ווילנע שרייבט מען:

אין שול הויף פארנעמט אן איין־צי־מערדיקע דירה שוין 41 יאָר א איד, באָ־קאנט אונטערן נאָמען ר׳ זלמן סופר. די דירה געהערט צו דער אזוי גערופענער נייער קלויז. מיט א יאָר צוריק זיינען זיך מייושב די נבאים פון דער קלויז. אז מען דאַרף דעם ארימען סופר העכערן דאָס דירה געלט. דער סופר האָט נאָר פריער געצאלט העכער ווי דאָס געזעץ פאָדערט, נאָר אויף דעם געלט וואָס די נבאים האָבן געפאָדערט, האָט ער ניט געוואלט איינגיין, ניט קאָנענדיק דורכ־קומען מיט זיינע באלעבאטים, די נבאים, האָט דער סופר אריינגעשיקט צו זיי דאָס דירה געלט. די נבאים האָבן אויף דעם סופר אָנגענעבן אין ענריכט אויף אן עקסמיסיע פון דער וואוינונג.

מיט עטלאכע טעג צוריק האָט איינער פון די ווילנער רבנים געלאָזט רופן צו זיך די צוויי נבאים וועלכע פירן אָן מיט אלע ענינים פון דער קלויז, און זיי פארגעלייגט זיך פאראָן אויף רבנים, ווי זיי וועלן פסק׳ענען אזוי וועט בלייבן. די נבאים האָבן אבער דעם פאָרש־לאָג אָפּגעוואָרפן.

איצט איז דער ענין באהאנדלט גע־ווארן אין ווילנער געריכט, דער סוף איז אבער נעווען, אז די נבאים האָבן פאר־שפּילט.

עסט אין מאנצט אין דעם
מאַרלבאָראָ האָטעל
וויניפּעגער סאמע פּאָפּולערער דאון טאון האָטעל
פאר באנקעטן, טענץ און אלע געזעלשאפטלאכע אונטערנעמונגען
SMITH STREET PHONE 86 371

קינדער שאפונגען

בריוו פון קינדער

איך זעץ זיך שרייבן א בריף אין "דאָס אידישע ווארט", אבער כ׳בין ניט זיכער אז מיין בריף וועט זיך דרוקן, ווייל איך האָב שוין איינמאל געשריבן און מיין בריף האָט זיך ניט געדרוקט. צוליב דעם וואָס איך האָב פארגעסן צו אָנגעבן מיינע יאָרן, אבער איך האָב אפשר ניט פארגעסן נאָר איך האָב געדענקט אז נאָך דעם ווי מיין פאָטער האָט שוין איבער מיר געמאכט די ברכה ברוך שפּטרני, נאָך מיט א יאָר צוריק, בין איך שוין א גרויסער, און עס איז ניט נויטיק אז אלע לעזער זאָלן וויסן ווי אלט איך בין. אבער איצט אז עס איז שוין קלאָר ווי אלט איך בין, נעם איך זיך דאָס רעכט צו שרייבן א צוויטן מאָל. און אויב איך בין שוין צו אלט פאר דעם קינדער־ווינקל, וועל איך קיין פאראיבל ניט האָבן אויב מיין בריף וועט זיין גע־דרוקט אויף אן אנדער זייט.

איך בין געבוירן און דערצויגן געווארן ביי מיינע עלטערן וועלכע וואוינען אין וועסט קילדאָנען. אמאל זיינען ביי אונז געווען א גרויסע צאָל אידישע פאמיליעס, מיר האָבן געהאט צוויי שולן מיט א שיי־נער תלמוד תורה, ביי היינטיקן טאָג פאר־מאָגן מיר נאָר א צוואנציק אידישע פאָ־מיליעס. מיינע עלטערן, וועלכע זיינען קיינמאל רייך ניט געווען, האָבן זיי שטענ־דיק געוואָלט נעבן זייערע קינדער א גוטע אידישע דערציאונג. פלעגן זיי מיך שיקן אין שטאָט זיך לערנען אידיש. פאר מיר איז דאָס געווען שווערלאך, ווייל איך בין נאָך געווען קליין און די שטאָט איז ווייט פון אונז — ביי א צוויי מייל — אבער איך האָב דאָס געמוזט טאָן, ווייל אונזער קילדאָנער תלמוד תורה האָט זיך געפירט אָן א סיסטעם, צוליב דע סוואָס די לערער פלעגן זיך אָפּט בייטן — היינט איז שוין פאר אונזערע קילדאָנער קינדער ניט נוי־טיק צו לערנען זיך אין שטאָט, ווייל זינט אונזער לערער, מר. חייקין, האָט איבער־נעמען די פי יוג פון אונזער תלמיד־תורה, איז געווארן א ריכטיקע ארדענונג מיט א נוטער סיסטעם. אלע אונזערע קינ־דער האָבן געהאט גרויס דערפאָלג און מיר האָבן זיך ניט וואָס צו שעמען פאר אלע שטאָטיקע קינדער.

יעקב באש, 14 יאָר.
625 קילדאָנען עווע.
וועסט קילדאָנען

פון ווארשע

אן אלטער אידישער שול אין ווארשע

אין דער אלטער אידישער שול אין ווארשע, ווו אין דער צייט פון דער גרויסער מלחמה, האָט דער אלטער אידישער שול־ראָט, ר׳ מאיר אָנגעשטעלטער, אן ארבעטער זיין נאנצן לעבן כמעט, האָט ער זיך אָנגעזעען מיט אָן א שיער נויט און פיין פון דעם שאפנדיקן אידישן מענש. ער האָט געזעען הונגעריקע אר־בעטער־קינדער אין די אָרימע גאסן פון ווארשע, ער האָט געזעען נאסע קעלער־וואוינונגען אין וועלכע עס מאמערן זיך אָפּ זייער נאנצן לעבן. די "באנשטע שווייגס", ער האָט געזעען, אז די אידישע ארבעטנדיקע מאסן זיינען אָפּגעשטאנען אין בילדונג און ווייסן ניט זייער אייגענעם ווערט און כח. איז פרץ געווארן אן אפטער איינגייער אין די קרייזן פון אידישע אר־בעטער. געקומען צו זייערע פארזאמלונגען, געלייענט פאר זיי זיינע ווערק, געשריבן פאר זיי פאָפּולערע וויסנשאפטלאכע ארטיקלען און ביכעלאך, און גערופן זיי און געזעוקט צו א שענערן לעבן. פאר זיי און צוליב זיי האָט פרץ געשילדערט די וואונדערלאכע פאנטאזיעס וועגן "ערגעץ־לאנד". פאר זיי, פאר די דערשלאָגענע און מוטלאָזע, האָט פרץ דערציילט וועגן דעם וואָס קומט צום "פאקיר" און ביינקט נאָך א צייט וועגן מענשן וועלן זיך שוין מער ניט בוקן איינער פאר׳ן אנדערן, וועגן מענשן וועלן האָבן הארטע רוקן־ביי־נער . . . ער האָט באמת געגלויבט, אז אָט־אָט און עס וועלן אָנהויבן געבוירן ווערן נייע, שענערע און בעסערע מענשן, מענשן מיט שענערע פארלאנגען, מענשן מיט פליגל . . .

שטענדיק פארנומען. סיי מיט זיין ארבעט, סיי מיט זיינע פאָעטישע פאנטאזיעס, האָט פרץ פונדעסטוועגן געפונען צייט צו ארגאניזירן אידישע ביבליאָטעקן, צו קלייבן געלט אויף צו גרינדן אידישע טעאטערן און אנצו־פירן א קאמף פאר דער אידישער שפראך. פרץ האָט געזען, אז די אידישע שפראך ווערט פארפאלגט פון דער מלוכה. ער האָט געזען, אז צווישן די אידן גופא זיינען פאראן אזעלכע, וואָס רופן דאָס פאָלק זיך אָפּצוזאגן פון זיין מאמע־לשון און פארבייטן עס אויף אנדערע שפראכן. און פרץ נעמט זיך אָן פאר אונזער מוטער־שפראך, פאר אונזער אידיש. ער קעמפט פאר אידיש, ער באווייזט, אז אידיש איז די פאלקס־שפראך און דארף ווערן אונ־זער נאציאָנאלע שפראך. ער ווייזט אָן, אז דורך אידיש קען דאָס פאָלק זיך דערהויבן צו א נייער און שיינער קולטור.

נאָר צום סוף פון זיין לעבן איז פרצ׳ן באשערט געווען צו בויען דעם פונדאמענט פון דער נייער אידיש־וועלטלאכער שול אין פוילן. צוזאמען מיט זיין טרייען חבר, יעקב דינעזאָן, האָט ער אויפגעבויט דעם ערשטן אידישן קינדער גארטן אין ווארשע. האָט באזאָרגט די ארימע קינדער מיט עסן און קליידער, האָט געשאפן פאר זיי מעשיות, דערציילונגען און לידער.

היינט, אינ׳ם זעכצנטן יאָרצייט פון דעם גרויסן דיכטער און מענש ווערט אין דער גאנצער וועלט דערמאָנט זיין נאָמען מיט ליבע און יראת־הכבוד. די אידישע ארבעטער פון וואָרשע פאָדערן פון דער שטאָט־רעגירונג, אז די גאס וואו פרץ האָט געוואוינט, זאָל אָנגערופן ווערן "די פרץ־גאס".

די קינדער פון די אידיש־וועלטלאכע שולן וועלן זיך איצט נאָכאמאָל דערמאָנען פרצ׳ס אידעאלן און טרוימען, וועלן זיך דורכנעמען מיט זיין לי־בע און גלויבן אין דער ליכטיקער צוקונפט פון דער וועלט.

ש. ר—ט.